

Μ. ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ

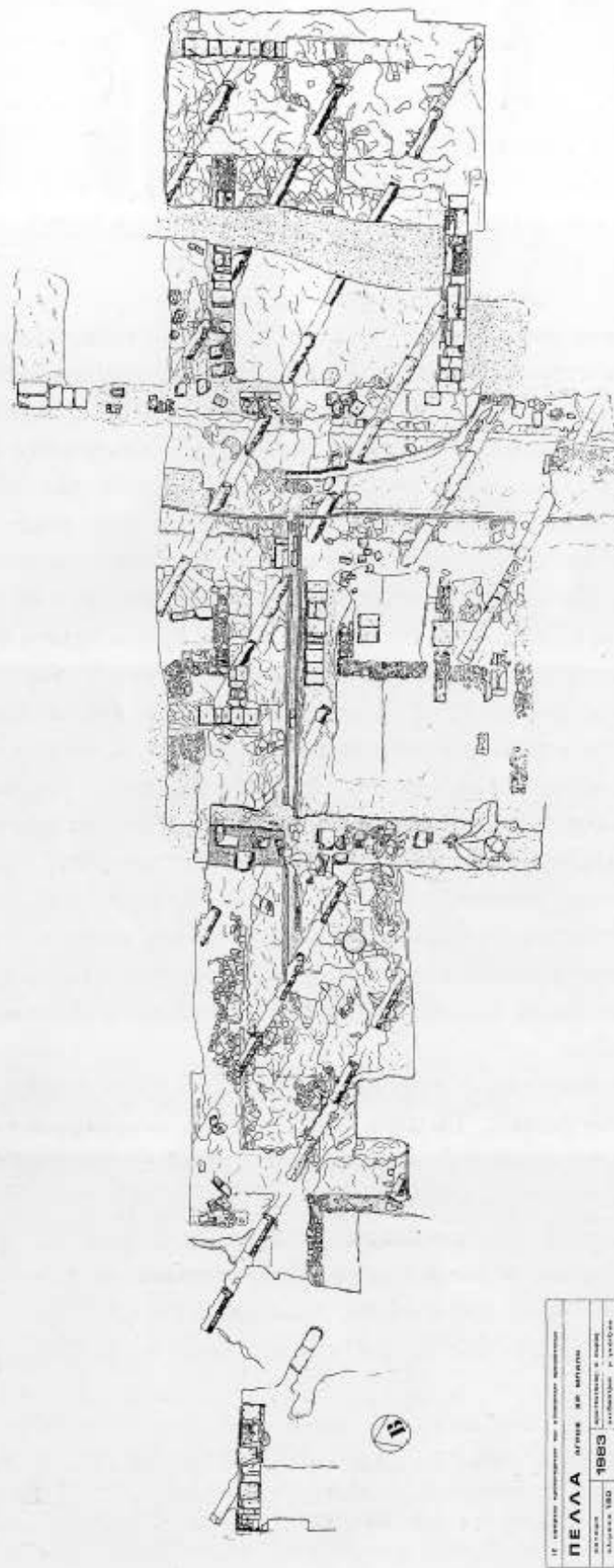
ΠΕΛΛΑ: ΣΤΟΙΧΕΙΑ «ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ»

Η γεμάτη ένταση ανασκαφική δραστηριότητα των τελευταίων χρόνων στη Μακεδονία πρόσφερε στον ελληνικό χώρο πλήθος νέων μνημείων. Η σπουδαιότητα πολλών από αυτά είναι αναμφισβήτητη. Ανοίγουν νέους δρόμους στην αρχαιολογική έρευνα, προσφέρουν νέα ιστορικά στοιχεία, διαφωτίζουν πτυχές της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των κατοίκων αυτού του χώρου. Τα μουσεία πλουτίζονται και οι αρχαιολογικοί χώροι πολλαπλασιάζονται με υπερφυσικά πολλές φορές γοργό ρυθμό. Και για μας τους αρχαιολόγους, αφού περάσει το υποχρεωτικό πια στην εποχή μας, για πολλούς λόγους, στάδιο της ενημέρωσης του τύπου, αρχίζει ο προβληματισμός της έρευνας. Και όπως είναι φυσικό, επιλέγονται πάντα σχεδόν πρώτα αυτά που είναι γενικά αποδεκτά ως «έργα τέχνης». Έτσι και στη συνάντηση αυτή, που δίνει τα πρώτα ερεθίσματα για την αρχή της έρευνας, πολλά και σπουδαία νέα μνημεία του μακεδονικού χώρου έχουν παρουσιαστεί και θα παρουσιαστούν, ώστε η δική μου ανακοίνωση να είναι κάπως «εκτός κλίματος». Με τη σκέψη ωστόσο ότι μια μεγαλούπολη, όπως ήταν η Πέλλα στην αρχαιότητα, δεν είχε μόνον το ανάκτορο, τα πλούσια σπίτια με τα μωσαϊκά δάπεδα, την τεράστια και με ποικίλες δραστηριότητες αγορά, αλλά είχε και τους ανθρώπους της, που ζούσαν στα σπίτια της, τους εμπόρους, τους τεχνίτες, τους αγρότες που καλλιεργούσαν τη γη της, πιστεύω ότι δε θα ήταν άστοχο να παρουσιαστούν μερικά στοιχεία που ρίχνουν κάποιο φως σ' έναν τομέα για τον οποίο γνωρίζουμε πολλά από τις γραπτές πηγές, αλλά τα ανασκαφικά στοιχεία είναι σχεδόν ανύπαρκτα.

Για την καλλιέργεια της γης στην αρχαιότητα δίνεται ένα πλήθος πληροφοριών από τους αρχαίους συγγραφείς. Τα μόνα όμως συνήθως ανασκαφικά ευρήματα, που μας διαφωτίζουν για τις γεωργικές ασχολίες των κατοίκων μιας περιοχής, είναι τα εργαλεία και κάποια γεωργικά προϊόντα που έχουν διατηρηθεί (σπόροι). Έτσι με έκπληξη αντιμετωπίσαμε ένα ανασκαφικό εύρημα στην Πέλλα, που μετά από αρκετούς προβληματισμούς το συσχετίσαμε με την αγροτική ζωή των κατοίκων της μακεδονικής πρωτεύουσας σε μια από τις πρωιμότερες φάσεις της.

Στο όργωμα ενός χωραφιού¹ δυτικά του κεντρικού αρχαιολογικού χώρου της

1. Το χωράφι όπου βρέθηκε η βάση του ιωνικού κίονα είναι ιδιοκτησία του Χρ. Μπαλή, αρ. κτημ. Πέλλας 626. Η ανασκαφή διενεργήθηκε στη μεγαλύτερή της έκταση το 1983 (Έργον 1983, 36· Μ. Σιγανίδου, ΠΑΕ 1983, 62· Μ. Ακαμάτη, ΑΔ 1983, Χρον., τυπώνονται) και συνεχίστηκε με δοκιμαστικές τομές το 1986 και 1988 προκειμένου να συγκεντρωθούν περισσότερα στοιχεία για την κατανόηση

Σχ. 1. Πέλλα. Κάτοψη του ανασκαφικού χώρου στην πρώτη φάση της έρευνας. Σχέδιο αρχιτέκτονα Σπ. Σώρα - σχεδιάστριας Μ. Γκάτζιου.

Πέλλας, βρέθηκε η βάση ενός μεγάλου ιωνικού κίονα². Η ανασκαφή που ακολούθησε στο σημείο αυτό αποκάλυψε ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά μέλη μεγάλου κτιρίου (κομμάτια από τρίγλυφα και μετόπες, τμήματα γείσων, τριταινιωτού επιστυλίου, κιόνων). Το κτίριο αυτό, μέρος του οποίου ανασκάφτηκε, βρίσκεται στα δυτικά δρόμου της πόλης με προσανατολισμό Β-Ν, πλάτους 6 μ., που διασχίζεται από αγωγό με πηλοσωλήνες (Εικ. 1). Δυστυχώς η διατήρηση των αρχιτεκτονικών λειψάνων, εκτός από αυτά που έδωσε η πρώτη τομή, τόσο του κτιρίου αυτού, όσο και του κτιρίου στα ανατολικά του παραπάνω δρόμου, του οποίου ανασκάφτηκε μικρό τμήμα, ήταν αποκαρδιωτική. Με τη μικρή επίχωση, τη συνεχή καλλιέργεια και τη διαρπαγή των λίθων δε διατηρήθηκαν παρά ελάχιστα θεμέλια τοίχων. Η κάτοψη των κτιρίων αποκαθίσταται εν μέρει με βάση τις κοίτες των θεμελίων στο φυσικό βράχο, φαινόμενο ιδιαίτερα συνηθισμένο στην Πέλλα (Σχ. 1).

Στο δυτικό κτίριο αποκαλύφτηκε μεγάλος χώρος, διαστάσεων $\pm 10 \times \pm 12$ μ. που βλέπει προς το δρόμο³. Στα βόρεια του στενός διάδρομος, πλάτους ± 1 μ., διασχίζεται Α-Δ από δυο πήλινους αγωγούς καλυμμένους με πέτρινες πλάκες. Οι αγωγοί αυτοί, που καταλήγουν στον κεντρικό αγωγό του δρόμου, αποκαλύφθηκαν σε μήκος 19 μ. προς τα δυτικά. Στο δυτικό τμήμα του κτιρίου η κατάσταση είναι ασαφής, λόγω των πενιχρών λειψάνων. Διακρίνεται μόνον καθαρά ένας μεγάλος υπαίθριος χώρος με ένα πηγάδι.

Στα δυτικά του κτιρίου αυτού διέρχεται δρόμος της πόλης με προσανατολισμό Β-Ν, πλάτους 6 μ. Το δάπεδό του είναι το συνηθισμένο δάπεδο των δρόμων της Πέλλας, πατημένο χώμα με κομμάτια κεραμιδιών και αργές πέτρες. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο δρόμος αυτός νοτιότερα, στην περιοχή του μεγάλου κυκλικού κτιρίου του καναλιού, είναι πλατύτερος, 9 μ., πλακοστρωμένος και έχει πεζόδρομους στις δυο πλευρές του⁴.

των αρχιτεκτονικών λειψάνων, την ένταξή τους στο ρυμοτομικό πλάνο της πόλης, καθώς και τη διαλεύκανση προβλημάτων σχετικών με την παλιότερη φάση χρησιμοποίησης του χώρου.

2. Μεγάλη διάμετρος βάσης 0,865 μ., μικρή διάμετρος 0,70 μ.

3. Μέσα στο χώρο αυτό υπάρχουν μεταγενέστεροι τοίχοι.

4. Τμήμα του δρόμου αυτού, αμέσως δυτικά του μεγάλου κυκλικού κτιρίου, είχε αρχίσει να αποκαλύπτεται πέρυσι (βλ. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη, 1, 1987, 140). Στην ανασκαφική περίοδο του 1988 ο δρόμος αποκαλύφτηκε σε όλο το πλάτος των 9 μ. και στο μεγαλύτερο μήκος του οικοδομικού τετραγώνου του μεγάλου κυκλικού κτιρίου και του αμέσως βόρειου τετραγώνου. Είναι στρωμένος με μεγάλες πέτρινες πλάκες στις δυο πλευρές του υπάρχουν κράσπεδα-πεζοδρόμια, πλάτους ± 2 μ., που διακόπτονται μόνο στο σημείο συνάντησης του μνημειακού Β-Ν δρόμου με τον Α-Δ δρόμο, πλάτους 9 μ., που περνά βόρεια του μεγάλου κυκλικού κτιρίου. Ο Α-Δ δρόμος έχει το συνηθισμένο δάπεδο των δρόμων της Πέλλας (χώμα-πέτρες-κεραμίδια). Το δάπεδο του μνημειακού Β-Ν δρόμου παρουσιάζει στη μέση έντονη κυρτότητα για την αποστράγγιση των νερών. Το πλάτος του δρόμου αυτού σε μεταγενέστερη φάση περιορίστηκε με την κατασκευή μεγάλου αποχετευτικού αγωγού στο δυτικό τμήμα του, με κτισμένες παρειές και επενδυμένες με υδραυλικό κονίαμα, καθώς και με πήλινο αγωγό παροχής νερού στα ανατολικά του παραπάνω αγωγού. Τότε το δάπεδο του δρόμου υψώθηκε με την κατασκευή λιθόστρωτου, το οποίο διασώθηκε μεταξύ του αποχετευτικού αγωγού και του δυτικού οικοδομικού τετραγώνου, στη ΝΔ γωνία της ανασκαφής.

Ο μνημειακός Β-Ν δρόμος των 9 μ., καθώς και ένας ακόμα Β-Ν δρόμος, ίδιου πλάτους, που περνά από πύλη του νότιου τείχους, στο ανατολικό τμήμα της πόλης, ξεκινούν από την περιοχή του λιμανιού

Ανάλογο σε μορφή και διαστάσεις με το παραπάνω κτίριο είναι και αυτό που ανασκαφτηκε στα ανατολικά του πρώτου Β-Ν δρόμου⁵.

Το μέγεθος των αποκαλυφθέντων χώρων των κτιρίων αυτών, καθώς και το μέγεθος και το είδος των αρχιτεκτονικών λειψάνων του δυτικού κτιρίου οδηγούν στη σκέψη ότι τα κτίρια αυτά είχαν πιθανότατα κάποια δημόσια χρήση. Με μια πρώτη εκτίμηση των ανασκαφικών ευρημάτων το δυτικό κτίριο μπορεί να τοποθετηθεί χρονολογικά στο τελευταίο τέταρτο του 4ου αι. π.Χ. και στις αρχές του 3ου αι. π.Χ.⁶. Πρέπει να καταστράφηκε μέσα στο 2ο αι. π.Χ.⁷.

Στην προσπάθειά μας να εντοπίσουμε τις κοίτες των θεμελίων των τοίχων στο φυσικό βράχο, για την αποκατάσταση της κάτοψης των κτιρίων, βρεθήκαμε μπροστά σε μια παλιότερη φάση χρησιμοποίησης του χώρου, όχι όμως οικοδομική.

Αποκαλύφθηκαν 13 στην αρχή παράλληλες σειρές λαξευμάτων στο φυσικό βράχο, που αργότερα με δοκιμαστικές τομές νοτιότερα έγιναν 21, με προσανατολισμό από ΒΔ προς ΝΑ. Απλώνονται σ' όλο το πλάτος των 47 μ. του οικοδομικού τετραγώνου, διασχίζουν το δρόμο και συνεχίζονται στο ανατολικό οικοδομικό τετράγωνο. Οι σειρές των λαξευμάτων απέχουν μεταξύ τους ίσα διαστήματα, 3,90-4 μ. Τα λαξεύματα είναι ορθογώνια· έχουν μήκος 2-2,60 μ. και πλάτος $\pm 0,50$ μ. Απέχουν μεταξύ τους 1,50-1,80 μ.⁸ Το βάθος τους φτάνει τα 0,50 μ. Τα λαξεύματα βρέθηκαν γεμάτα με καθαρό χρώμα (Εικ. 2, 3).

Από την πρώτη στιγμή ήταν φανερό ότι δε σχετίζονταν με τα κτίρια που περιγράφηκαν παραπάνω. Οι τοίχοι των κτιρίων ενταγμένοι μέσα στον κάναβο των οικοδομικών τετραγώνων της πόλης έχουν αντίθετο προσανατολισμό, Β-Ν, και περνούν πάνω από τα λαξεύματα. Η διάταξη των λαξευμάτων, η έλλειψη οικοδομικών λειψάνων που θα μπορούσαν να σχετίζονται μ' αυτά και η αποκάλυψη ομοιόμορφων λαξευμάτων, αλλά όχι σε τόσο μεγάλη έκταση, και σε άλλες περιοχές της αρχαίας πόλης, όπως στην περιοχή του νεκροταφείου της αγοράς και στην περιοχή του ανακτόρου, όπου και εκεί δεν έχουν καμιά σχέση με τα κτίρια, μας ώθησαν να σχετίσουμε τα λαξεύματα αυτά με κάποια καλλιέργεια, πριν από τη χρησιμοποίηση των χώρων, όπου βρέθηκαν, για την ανέγερση κτιρίων. Η μεγάλη έκταση στην οποία απλώνονται και η κανονική διάταξή τους δείχνουν ότι πρόκειται για μια συστηματική καλλιέργεια που ακολουθούσε ορισμένους κανόνες, τουλάχιστον ως προς τον προσανατολισμό των φυτών και τον τρόπο φύτευσής τους.

και στη νοητή τους προέκταση προς Β πλαισιώνουν το λόφο του ανακτόρου, βλ. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, ό.π.

5. Έχει αποκαλυφτεί μεγάλος χώρος διαστάσεων $\pm 9,50 \times \pm 9$ μ. και άλλος επιμήκης, πλάτους 4,50 μ.

6. Η χρονολόγηση βασίζεται στην κεραμική και στα νομίσματα. Έξι χάλκινα νομίσματα Φιλίππου Β' και ένα Αλεξάνδρου Γ' βρέθηκαν κάτω από τη λατύπη του δαπέδου και στον καθαρισμό του φυσικού βράχου. Στην τομή των αρχιτεκτονικών μελών βρέθηκαν επτά χάλκινα νομίσματα Κασσάνδρου και ένα Αντιγόνου Γονατά.

7. Τρία χάλκινα νομίσματα Φιλίππου Ε' βρέθηκαν στο στρώμα καταστροφής.

8. Η φθορά του μαλακού φυσικού βράχου έχει αλλοιώσει σε πολλά σημεία τις αρχικές διαστάσεις.

Γνωρίζουμε από τις γραπτές πηγές ότι η καλλιέργεια της γης, η «γεωργική τέχνη» ακολουθούσε κάποιους κανόνες, τους «γεωργικούς νόμους» που ήταν καθορισμένοι από τα «γεωργικά συγγράμματα»⁹. Από αυτά αντλούμε σωρό πληροφοριών για διάφορα είδη καλλιεργειών, όπου γίνονται συστάσεις για το είδος του χώματος, τον τρόπο σκαψίματος, τις διαστάσεις των λάκκων, προκειμένου για δενδροκαλλιέργειες, τον τρόπο φύτευσης, ενώ υποδεικνύονται ποικίλοι τρόποι για την περιποίηση των φυτών στη διάρκεια της ζωής τους.

Η μορφή και το μέγεθος των λαξευμάτων της Πέλλας ανταποκρίνονται στα στοιχεία που δίνουν οι αρχαίοι συγγραφείς για τις δενδροκαλλιέργειες¹⁰ και ειδικότερα την καλλιέργεια των αμπελιών.

Τρεις τρόπους φυτέματος των αμπελιών αναφέρει ο Πλίνιος¹¹: σε καλά και βαθιά σκαμμένη γη, σε επιμήκη χαντάκια και σε τρύπες. Σε λαξεύματα και τρύπες αναφέρεται και ο Columella¹². Για το βραχώδες έδαφος της Πέλλας ο δεύτερος τρόπος φυτέματος, σε λαξεύματα, ήταν ο πιο κατάλληλος. Ο Columella¹³ συστήνει το αμμώδες έδαφος, που έχει υγρασία στο βάθος, ως το καλύτερο έδαφος για το αμπέλι: το γέμισμα των λάκκων πρέπει να έχει φιλό χαλίκι και λεπτή άμμο, ώστε το χώμα να είναι μέτρια χαλαρό επάνω και σφιχτό στις ρίζες. Τα εύκολα θρυμματιζόμενα κομμάτια του μαλακού βράχου της Πέλλας ανταποκρίνονται στην παραπάνω σύσταση. Αλλά και το βάθος των 0,50 μ. των λαξευμάτων της Πέλλας ανταποκρίνεται στα βάθη που δίνουν οι πηγές για το φύτεμα του αμπελιού, γύρω δηλ. στα 1,5-2 πόδια¹⁴. Όμως και το πλάτος των 2 ποδιών ή του ενός φτυαριού¹⁵ είναι περίπου το πλάτος των λαξευμάτων. Όταν το φύτεμα γινόταν σε λάκκους, όπως στην περίπτωση μας, οι λάκκοι συνιστάται να ανοίγονται πριν από ένα χρόνο, για να εκτεθούν τα εσωτερικά τοιχώματα στις καιρικές συνθήκες. Οι ρίζες δε θα πρέπει να είναι μεγαλύτερες από 0,30 μ.¹⁶, να φυτεύονται την ίδια μέρα που κόβονται και τέσσερα από τα έξι μάτια να χώνονται στο χώμα για να βγάλουν βλαστούς. Αυτό γίνεται αν τα κλήματα τοποθετηθούν πλαγιαστά¹⁷. Αν οι λάκκοι είναι μακρείς, τότε μπορούν να τοποθετηθούν δυο ρίζες στις άκρες τους, όπως πιθανόν στην περίπτωση μας. Η απόσταση τότε μεταξύ τους θα ήταν 2-2,50 μ., πράγμα που θα κατέτασσε το έδαφος της Πέλλας

9. Πλάτωνος, Μίνως 316e· Ξενοφώντος, Οικονομικός XIX, 1.

10. Τυπικό παράδειγμα δενδροκαλλιέργειας (θάμνων) είναι αυτή που αποκαλύφθηκε ανασκαφικά γύρω από το ναό του Ηφαίστου, στην αθηναϊκή αγορά, D. B. Thompson, *Hesperia* 6, 1937, 397. Βλ. και Ξενοφώντος, Οικονομικός IV, 21 κ.ε.

11. Pliny, *Natural History*, XVII, XXXV, 167. Για τρόπους φυτέματος αμπελιών βλ. και M. Cato, *De re rustica* LII, 1 και XXXIII, 1-4. P. Vergili, *Georgikon* II, 298· Θεοφράστου, *Περί φυτών ιστορίας* II, V και I, VI, 4. Για την καλλιέργεια των αμπελιών χρήσιμες είναι και επιγραφικές μαρτυρίες, IG XII, 7, 62· St. Witkowski, *Epistulae privatae Graecae* (1911) αρ. 18, στίχ. 4-6.

12. L. J. M. Columella, *De arboribus*, IV, 2.

13. L. J. M. Columella, *ό.π.* III, 6, 7.

14. L. J. M. Columella, *ό.π.* I, 6· Pliny, *ό.π.* XVII, XXXV, 159· Ξενοφώντος, Οικονομικός XIX, 3, 4.

15. Ξενοφώντος, Οικονομικός *ό.π.*· Pliny, *ό.π.* 168.

16. Pliny, *ό.π.* XVII, XXXV, 158.

17. Ξενοφώντος, Οικονομικός XIX, 9, 10.

ανάμεσα στα μέσα και αδύνατα εδάφη του Πλινίου¹⁸. Ακόμα, ο προσανατολισμός προς τα ανατολικά, που συστήνεται, επιβεβαιώνεται¹⁹. Τα αμπέλια διασχίζονταν από ένα κύριο μονοπάτι Α-Δ, πλάτους 6 μ., απ' όπου περνούσαν τα αμάξια. Αλλά υπήρχαν και άλλα μονοπάτια, που διασταυρώνονταν με το μεγάλο, πλάτους ±3 μ. Στην Πέλλα ανάμεσα στις σειρές των λαξευμάτων υπάρχουν τέτοια μονοπάτια των 4 μ. Το γέμισμα, τέλος, των λάκκων με εκλεκτό καθαρό χώμα, που θα σκάβεται και θα ανανεώνεται για τρία χρόνια, ώσπου να αναπτυχθεί καλά ο κορμός, συνιστάται από όλους τους συγγραφείς.

Η συμφωνία των ανασκαφικών στοιχείων με τις γραπτές πηγές κάνει πολύ πιθανό τον εντοπισμό μιας αμπελοκαλλιέργειας στην περιοχή αυτή της Πέλλας, μέσα στον 4ο αι. π.Χ., πριν από την κατασκευή των κτιρίων που περιγράφηκαν²⁰. Τέτοιες καλλιέργειες θα υπήρχαν πολλές στην Πέλλα. Τα προϊόντα τους δε θα κάλυπταν μόνον τις τοπικές ανάγκες, αλλά και θα εξάγονταν. Έτσι και ο Πολυδεύκης στο Ονομαστικόν²¹ αναφέρει την «πελλαίαν σταφυλήν» και τον «πελλαίον οίνον» μεταξύ άλλων ονομαστών στην αρχαιότητα.

Παλιότερα είχαμε διατυπώσει την άποψη²² ότι η κτηνοτροφία και ειδικότερα η εκτροφή των βοοειδών ήταν μια βασική ασχολία των κατοίκων της Πέλλας, εφόσον όρισαν ως προστάτιδά τους την Αθηνά, μια από τις κύριες θεότητες του ελληνικού πανθέου στην περικεφαλαία της οποίας πρόσθεσαν κέρατα βοδιού. Αλλά και στα νομίσματα της πόλης απεικονίζεται το βόδι που βόσκει²³. Με την ανασκαφή που παρουσιάστηκε σήμερα, αρχίζει να φωτίζεται ένας ακόμα τομέας ενασχόλησης των κατοίκων της Πέλλας, ο γεωργικός. Η ανασκαφή της αγοράς, από την άλλη πλευρά, έχει δώσει και συνεχίζει να δίνει πλήθος σημαντικών στοιχείων για την παραγωγή των βιοτεχνικών εργαστηρίων της πόλης και το εμπόριο. Με τα στοιχεία αυτά και με όσα ελπίζουμε ότι θα δώσουν ακόμα οι μελλοντικές ανασκαφές, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις έρευνας σ' έναν ακόμα τομέα, της παραγωγής και της οικονομίας στη μακεδονική πρωτεύουσα.

Έδεσσα,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

Μαρία Λιλιμπάκη-Ακαμάτη

18. Pliny, ό.π. XVII, XXXV, 171.

19. Pliny, ό.π. XVII, XXXV, 168, 169.

20. Η ανάλυση του χώματος του γεμίματος των λαξευμάτων και γενικότερα του ανασκαφικού χώρου, που έχει προγραμματιστεί, ελπίζουμε ότι θα ενισχύσει την παραπάνω άποψη, αν και η χρησιμοποίηση του χώρου για την ανέγερση κτιρίων πιστεύουμε ότι πρέπει να έχει περιορίσει σημαντικά τα ενισχυτικά εκείνα στοιχεία που θα μπορούσε να προσφέρει μια τέτοια έρευνα.

21. Πολυδεύκης, Ονομαστικόν Στ' 16, 82.

22. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Τα ιερά της αρχαίας Πέλλας, «Πόλις και Χώρα στην αρχαία Μακεδονία και Θράκη» Συνέδριο στη μνήμη Δ. Λαζαρίδη (τυπώνεται).

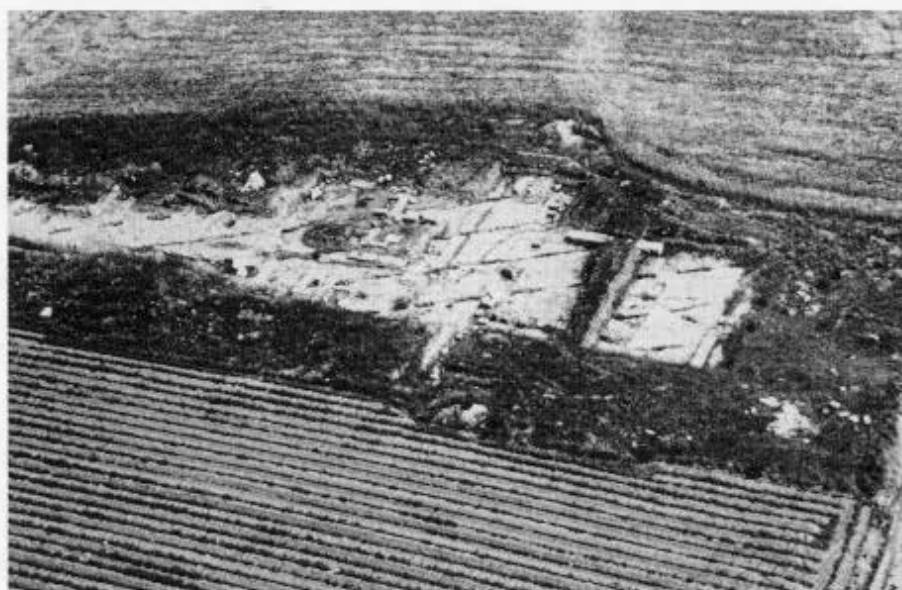
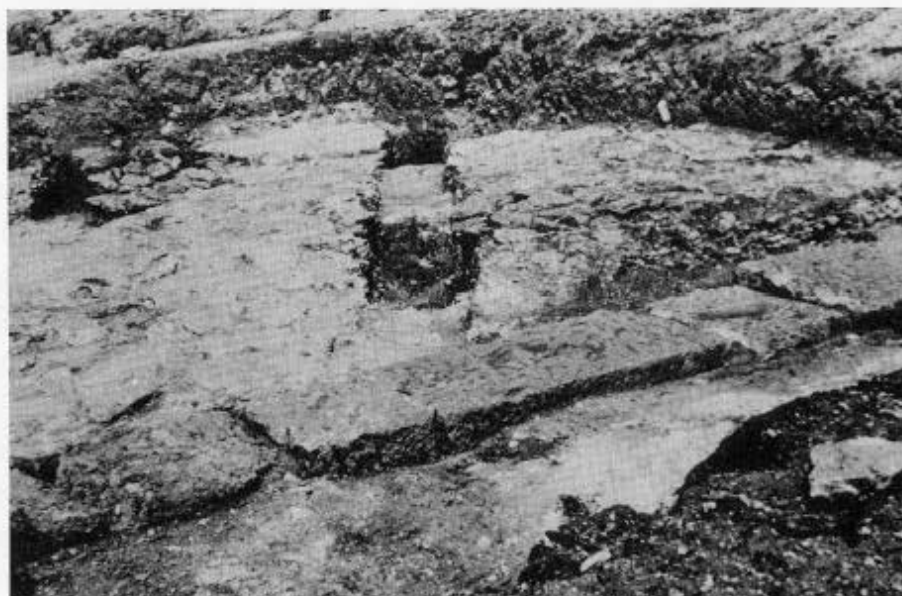
22. Ένα ακόμα στοιχείο που αποδεικνύει την αφθονία των βοοειδών στην περιοχή της Πέλλας είναι και ο μεγάλος αριθμός οστών βοοειδών που βρίσκεται σε όλες τις ανασκαφές.

EVIDENCE FOR THE AGRICULTURE IN ANCIENT PELLA

by M. LILIBAKI-AKAMATI

The excavation west of the main archaeological site of Pella revealed interesting architectural remains of two buildings and it also yielded evidence for an earlier use of the area, during which no edifice was built. Twenty one parallel rows of pits cut into the rock running from NW to SE at a distance 3.90-4 m. one from the other were discovered. The pits are rectangular (2-2.60×0.50 m.) filled with earth, their depth is about 0.50 m. with a distance 1.50-1.80 m. one from the other. The size of the area occupied by them, their organization and lack of relation to other buildings above, as well as the discovery of similar pits in other parts of the city suggest that they were used for systematic agriculture. The form and the size of the pits recall the evidence recorded by ancient writers for the plantation of trees and especially vines since the wine of Pella was included among the most famous brands.

The texts on agriculture record evidence for the cultivation of earth. The archaeological finds concerning the cultivation of a specific plant in Pella is surprising, enlightening one more aspect of the life of the city.

1. Πέλλα. Δρόμος της αρχαίας πόλης που διασχίζεται από πήλινο αγωγό. 2. Δυο λαξεύματα καλλιέργειας στο φυσικό βράχο και θεμέλιο τοίχου μεταγενέστερης χρησιμοποίησης του χώρου. 3. Αεροφωτογραφία του ανασκαφικού χώρου, στην πρώτη φάση της ανασκαφικής έρευνας.